

PEDAGOGIKA

ČASOPIS PRO PEDAGOGICKÉ VĚDY

ROČNÍK VII ★ ČÍSLO I ★ 1957

PO I. VĚDECKÉ KONFERENCI PEDAGOGŮ

Ve dnech od 22. do 24. října 1956 konala se v Praze ve Slovanském domě pedagogická konference. Čtenáři našeho časopisu budou mít příležitost učiniti si obraz zasedání ze sborníku hlavních referátů a příspěvků diskusních, který se připravuje. Úvaha, kterou bych chtěl zachytiti cíl, smysl a průběh první pedagogické konference u nás, má obsahovati můj osobní názor a také mé osobní dojmy. Považuji za vhodné tak učinit, neboť jsem byl pověřen jedním ze dvou hlavních referátů, který měl podati počet z dosavadního našeho vědeckého pedagogického snažení ve stati »O stavu a úkolech našich pedagogických věd«.

Především uvedu okolnosti, které vedly ministerstvo školství a Čs. akademii věd, aby pořádaly zasedání pedagogů. Je známo, že se již několikrát ústředním výborem naší strany upozorňovalo na nedostatky v prospěchu žactva, že jako jedna z příčin se uváděla odtrženost pedagogické teorie od školské praxe a její zaostávání za potřebami naší školy. Vytýkalo se, že pedagogické vědy málo pomáhají učiteli v jeho práci. Bylo také hojně stesků v naší rodičovské veřejnosti na přetěžování dětí, na nepřiměřenost látky věku žactva, na obtížné učebnice a upřílišněné úkoly domácí. Ozývaly se kritiky naší školské organizace, vysoké školy upozorňovaly na nepřipravenost abiturientů pro vysoké školy, na předčasný odchod žactva z osmiletky do praxe.

Tyto a ještě jiné okolnosti volaly po prostředcích nápravy a je pochopitelné, že jedním z těchto prostředků a důležitým měla být konference theoretických pracovníků pedagogických, kteří by se vyslovili ve věcech výchovy a vyučování, dotýkajících se celé naší veřejnosti.

Byla ještě druhá méně důležitá okolnost, která shodou a obdobou pedagogického zájmu stala se paralelní, a to stejně vhodnou složkou podporující pořádání konference o aktuálních problémech pedagogiky. Kabinet pedagogických věd při ČSAV považoval rok padesátý sedmý za vhodnou příležitost vzpomenout třistaleté památky vydání sebraných děl didaktických J. A. Komenského v Amsterdamě. Úmysl tento byl, jak známo, schválen naší vládou, která vydala usnesení o obnoveném vydání Opera didactica omnia, veškerých spisů J. A. Komenského, o pořádání vědecké mezinárodní konference na podzim tohoto roku.

Pedagogická konference jevila se pochopitelně v úzké souvislosti se zamýšlenou oslavou díla Komenského v letošním roce, a to zvláště proto,

že bylo třeba, aby v měřítku mezinárodním byly vykonány přípravy k důstojné oslavě reformátora výchovy známého v celém kulturním světě. Proto se sdružily oba zájmy, a ministerstvo školství a kultury spolu s ČSAV rozhodly pořádati v Praze pedagogickou konferenci za účasti komeniologů ze zemí, kde působil J. A. Komenský. Byl tedy úkol zasedání dvojí: jednak pojednati o stavu a úkolech naší pedagogické vědy, jednak vykonati přípravy pro budoucí mezinárodní oslavnou konferenci na paměť J. A. Komenského. Jak již uvedeno, vlastní cíl pedagogické konference byl vyrovnati se s problémy naší theoretické práce pedagogické, a účast zahraničních pedagogů jevila se jako vhodná příležitost k vzájemnému dorozumění ve věcech školy a výchovy. K účasti na konferenci přihlásili se komeniologové, pedagogové ze Sovětského svazu, z Polska, Německé demokratické republiky, z Holandska, Anglie, Belgie, Jugoslavie, Gruzie a z Německé spolkové republiky.

Pokusím se podati stručný průběh konferenčního jednání.

Konferenci zahájil ministr školství a kultury dr. Fr. Kahuda. Ve svém proslovu uvedl, jak naše strana a vláda pečují o rozvoj bádání ve všech oborech a jak je důležité, aby také pedagogičtí pracovníci kriticky a sebekriticky pojednali o stavu a úkolech pedagogických věd. Ukázal, jak naše theorie pedagogická nedosti těsně souvisí s praxí socialistické výchovy a s životem našich škol a povzbudil pracovníky pedagogické k rozvinutí vědecko-výzkumné práce. V závěru svého proslovu obrací se k osobnosti J. A. Komenského, v němž spatřuje vzor pracovníka ve vědě o výchově a vyučování, jakož i v úsilí o tvůrčí přátelství s vědeckými pracovníky celého světa.

V úvodním referátu snažil jsem se vylíčiti stav a úkoly naší pedagogické vědecké práce, aniž jsem měl úmysl podrobovati osobní kritice díla v poslední době vyšlá. Jako předmět pedagogiky byly tu uvedeny výchova, vzdělání a vyučování dorůstajících generací. Z tohoto obsáhlého předmětu pedagogické vědy plyne její souvislost s jinými vědami, jejichž výsledky mají význam pro theorii a praxi pedagogickou. Poukazuje se zvláště na vztahy pedagogiky k psychologii. Poněvadž se mi zdá, že problémy pedagogické psychologie a psychologie vývoje dítěte jsou často směřovány s fyziologií, považoval jsem za vhodné uvésti stanovisko sovětského psychologa Rubinštejna, který předmět psychologie v poměru k fyziologii jasně vymezil jako souhrn objektů poznání a činností, s nimiž je v interakci člověk jako subjekt, kdežto předmět fyziologie vidí v souhrnu podnětů působících na mozek, na analyzátoru. Poněvadž výzkumná práce pedagogická a didaktická má za předmět svého zkoumání jevy žákovy psychiky a jejich přetváření, považoval jsem za vhodné upozorniti na Rubinštejnovu stať o poměru psychologie a fyziologie za tím účelem, abych přenesl její these na poměr psychologie a pedagogiky.

Z oblasti pedagogických věd obíral jsem se v první řadě dějinami výchovy, které pro pedagoga mají obzvláštní význam, neboť z nich čerpá bohaté poznání o jevech výchovy, vyučování, o methodách, prostředcích, zásadách, které přes dlouhodobý historický vývoj neztrácejí často trvalou svou hodnotu. Ve všech kulturních zemích objevovali se pokrokoví pedagogičtí myslitelé, reformátoři a utopisté, ukazující na lepší cesty výchovy. Proto bylo v referátu poukázáno k tomu, jak veliký význam má studium dějin

školy a výchovy, vydávání pramenů k národním dějinám výchovy a vyučování. V tomto směru čekají na naši pedagogickou vědu úkoly nemalé.

V druhé řadě byla předmětem referátu *theorie výchovy*, a to *theorie výchovy mravní, estetické, tělesné, polytechnické*. Bylo třeba poukázati k tomu, jaký je vztah závazných norem výchovy, individuálních a společenských, jejich realizace, k vlastnímu vědeckému studiu, které má za úkol v dané historické etapě zkoumat opodstatněnost těchto norem se zřetelem k poměrům ekonomickým, výrobním, politickým a kulturním a také studovati prostředky jejich realizace.

Další obor, který tvoří složku pedagogických věd, je didaktika, obor to nejvíce pěstovaný. V tomto směru bylo třeba pojednati především o otázkách školské organizace, učebních plánů, osnov a učebnic, neboť naše jednátilská škola všeobecně vzdělávací znamená výraz nově socialistické školské instituce, která odstranila třídní školu výběrovou. Dále bylo třeba rozvinouti hlavní otázku naší didaktiky, která se týká náplně a obsahu vyučování. Nebylo možno vyhnouti se problému přetěžování žactva nadměrným učivem, nepřiměřeným věku žactva, okolnost to, která zaměstnává nejen naše pedagogické pracovníky, ale je otázkou naléhavou všech zemí a národů. Z těchto úvah vyplynul požadavek základního učiva, který se pravděpodobně stane ústřední otázkou vyzadující řešení. Úkol vědecké didaktiky spočívati bude ve výběru a organizaci učiva, které za pomoci kautel psychologických, logických, hygienických a s hlediska potřeb ekonomických, výrobně kulturních mělo by tvořit obsah vzdělání pro život potřebného a trvalého. Bude to trnitá cesta výzkumu, trpělivé vědecké práce, ale výsledky její, budou-li úspěšné, mohou mít dalekosáhlý účinek na řešení problémů nejen didaktických, ale i výchovy mravní.

Druhý hlavní referát přednesl na konferenci Ondrej Pavlík. Zabýval se stavem a kritikou současně naší pedagogické vědy, značnou překážku v rozvoji naší *theorie pedagogické* spatřuje i v mechanickém přejímání sovětské *theorie a praxe*, ačkoli uznává, že jsme se mnoho musili učit, měli-li jsme budovati socialistickou pedagogickou vědu na podkladě světového názoru dialektického a historického materialismu. Autor se dotkl otázek, které byly předmětem jeho dvou statí v »Kulturném životě« a které se týkají naší organizace školské. Ukazuje, jak málo pokročila naše pedagogická věda v otázkách mravní, estetické a polytechnické výchovy. Také problém individuálního přístupu k žactvu tvořil část vývodů tohoto referátu.

Oba hlavní referáty měly za úkol rozvinouti naši pedagogickou problematiku v celé její šíři. Snad by bývalo bylo s prospěchem pro postup jednání, kdyby byli všichni účastníci seznámeni předem s obsahem referátů. Poněvadž tomu tak nebylo, tím se stalo, že se diskuse nerozvíjely organicky v soulase s náměty referenty přednesenými, nýbrž, že jednotliví účastníci diskuse hlavně se obírali otázkami, které je osobně zaměstnávaly. Přesto však lze říci, že nejožehavější problémy naší pedagogické *theorie*, naší školy a výchovy, našly ohlas a že konference pedagogická je důležitou přípravou pro mezinárodní konferenci v r. 1957. Proto se omezím na základní otázky, které se staly klíčovými předměty diskuse a které značně přispěly k osvětlení stavu a úkolů našich pedagogických věd. Vybranou formou a jemnou kritikou objasnil prezident Akademie pedagogických nauk

RSEFSR Ivan Andrejevič Kairov poměr a vzájemné vztahy sovětské a naší pedagogiky, ukázal na potřebu, abychom ve svých podmínkách ekonomických a kulturních rozvíjeli svou theorii na podkladě učení Vl. I. Lenina. Připomínám také neverejný, soukromě sdělený názor akademika Gorčarova, který ukazoval na naši bohatou didaktickou tradici národní. Naši odborníci pedagogičtí pojednávali o problémech polytechnického vzdělání, o významu dějin pedagogiky, zvláště studia pokrokových reformátorů, Komenského, Pestalozziho, Ušinského a j. Methodologické otázky pedagogicko-psychologické rozvinuli psychologové, kteří upozorňovali na problematiku jednak pedagogické psychologie a psychologie dítěte, methodologické otázky pedagogické a didaktické byly rovněž předmětem diskusí. Tyto byly dokládány konkrétními příklady a nescházely ani sebekritické poznámky, otázky pionýrské organisace, vysokoškolského vzdělání učitelů národních škol, vysokoškolské pedagogiky a četné jiné aktuální problémy vypořádaly diskusní příspěvky. Zvláště pozoruhodný byl projev ministra J. Tesly, který upozornil pedagogické pracovníky, aby věnovali větší pozornost theorii výchovy a vyučování našeho dorostu v pracovních zálohách, v učilištích státních pracovních záloh, v učňovských školách a závodech. V jednom diskusním příspěvku objevila se znova poznámka v tom smyslu, že učitel ve svém povolání je vědecký pracovník. Rozumím tomu tak, že učitel ve své práci vychovatelské a vyučovatelské má užívat method a prostředků vědou stanovených, nikoli však tak, jako by sám měl za všech okolností se zabývat vědeckou prací. Tím by nebyl jasně vytčen úkol vědce a úkol učitele, jakož i úkol lékaře, inženýra. Jejich úkolem je učit, léčit, konstruovat ovšem podle vědeckých poznatků. Těmto činnostem má hlavně sloužit příprava na vysokých školách, třebaže jejich úkolem je vychovávat i vědecké pracovníky.

Ústřední thema, které bylo stejně obsaženo v hlavním referátě, jako v některých příspěvcích diskusních, byl, jak se dalo očekávat, problém vyučování, jeho obsah a s ním spojená otázka přetěžování žactva. Bylo poukázáno na přemíru učiva, na jeho nepřístupnost, nepřiměřenost věku žactva, na rozbujnělý formalismus na školách nejen našich, ale i na školách jiných zemí. Připomínána byla také přemíra domácích úkolů často nesnadných a hojně stesky rodičů. Thematu tohoto dotkli se i zahraniční pedagogové a příspěvek k diskusi dra Helinga z Německé spolkové republiky svědčil, že otázka přetěžování žactva je ve školství věc obecného zájmu a významu. Svědčí zároveň, že naše didaktická práce je právem zaměřena k překonání tohoto stavu. Kabinet pedagogických věd při ČSAV, Výzkumný ústav pedagogický J. A. K. i členové katedry pedagogiky na Vysoké škole pedagogické v Praze koordinují výzkumnou práci v tomto směru zatím na škole národní. Poněvadž v tomto případě jde hlavně o obsah vyučování v předmětech naukových, bude třeba rozvinout výzkumy ve směru gnoseologie a psychologie dětského věku, aby se mohlo stanovit, jakou cestou a do jaké míry zmocňuje se žák národní školy poznání v různých oblastech poznání:

Naše pedagogická konference měla, jak již bylo řečeno, ještě druhý úkol, připravit za přispění známých koleniologů zahraničních mezinárodní oslavy J. A. Komenského v jubilejním roce 1957, 300 let od doby, kdy náš a světový

reformátor vydal v Amsterdamě své sebrané spisy didaktické. K tomu účelu byli pozváni zástupci komeniologie z Holandska, Maďarska, Polska, Sovětského svazu, Anglie, Belgie, Německé demokratické republiky a Německé spolkové republiky. Rovněž přijel k nám komeniolog z Gruzie. Na zvláštní schůzi v Karolinu byl zvolen mezinárodní komitét v čele s akademikem Mukařovským, jehož úkolem bude připravit v jednotlivých zemích důstojnou vzpomínku na J. A. Komenského. Zahraničním zástupcům byl rozvinut program budoucích oslav a zároveň vědecký plán komeniologický schválený naší vládou a uložený ČSAV. Je to především fototypické vydání Opera didactica omnia, dále vydání veškerých spisů J. A. Komenského a několik svazků vybraných spisů. Na tomto díle budou podle možnosti spolupracovati spisovatelé pedagogičtí zahraniční, takže tato vědecká práce nabývá významu světového. Je pravděpodobné, že jméno J. A. Komenského bude zařazeno mezi osobnosti, které přinesly světu veliké životní dílo, obdobné dílu Avicenu, Koperníkovi, Mozartovi. Tak splnila naše konference dvojí úkol: jednak uvědomili si naši pedagogičtí pracovníci úkoly své vědy, jednak načrtli perspektivu obrození památky díla našeho velikého oprávce výchovy. Správně poznamenal F. A. Kairov, že bude žádoucí, aby budoucí konference spojila vzpomínku na Komenského se všemi úkoly, na jejichž řešení čeká naše výchova, škola a věda pedagogická.

Návrhová komise uvážila všechny podněty vyslovené v hlavních referátech i v diskusních příspěvcích a zpracovala návrh usnesení. Toto usnesení stanoví, že konference zhodnotila dosavadní vývoj pedagogických věd v našem státě, že pojednala o nedostacích a chybách, které brzdily rozvoj pedagogické theorie. Pojednala o správném řešení metodologických otázek a vytyčila hlavní úkoly, na které se mají vědečtí pracovníci soustředit. Konference konstatovala, že strana a vláda vytvořily nejpriznivější podmínky pro rozvoj pedagogické theorie. Tím jsou dány podmínky k růstu našich pedagogických věd za účinné pomoci sovětské pedagogické vědy. Konstatuje se, že jednostranné pojetí sociální povahy výchovných jevů vedlo k zanedbání biologických a psychologických zákonitostí a podmínek. Zdůrazňuje se nutnost tvořivě uplatňovat marxismus-leninismus jako metodologický základ pedagogických věd, doporučuje se uplatňovat vhodné experimentální metody k zjišťování objektivních zákonitostí výchovných jevů. Upozorňuje se na důležitost spojení pedagogické theorie s pedagogickou praxí a důraz se klade na pedagogický výzkum v oborech dosud zanedbávaných, jako jsou školy odborné, mateřské, výchova mimoškolní a rodinná. Jako nejdůležitější problém vytyčila konference otázku obsahu učebního na školách všeobecně vzdělávacích, jakož i polytechnického vzdělání. Konference pojednala také o tom, jak třeba překonávat jednostranný intelektuální ráz výchovy a jak třeba rozvinout výzkum v pedagogické psychologii. Konference také doporučila zřizovat výzkumné školy a šířit výsledky vědecké v širokých vrstvách učitelstva všech stupňů škol. S radostí uvítala konference plán vydání díla J. A. Komenského a příští mezinárodní konference. Doporučuje se, aby se v příštích letech konaly konference o základním učivu, o polytechnickém vzdělání a jiných speciálních problémech.

Zvyšování počtu vědeckých pracovníků, vybavení vědeckých pracovišť, rychlejší vydávání vědeckých prací, pořádání občasných porad pedagogických odborníků a koordinace vědecko-výzkumné práce na všech pracovištích v naší republice, tyto a ještě některé jiné požadavky byly zařazeny do závěrečného usnesení. Podle názoru veliké většiny účastníků také zahraničních přátel splnila letošní konference zdárně svůj přípravný krok k dalším úspěchům.

Otokar Chlup